

Öğretmen Adaylarının Algılarına Göre Öğretmen Metaforları¹

Yrd. Doç. Dr. Erkan KIRAL

*Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi ABD.
erkankiral74@gmail.com*

Özet

Bu çalışmanın amacı; geleceğin öğretmeni olarak yetiştirilen öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarını metaforlar vasıtasıyla ortaya çıkarmaktır. Elde edilen veriler nicel ve nitel araştırma teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada ölçüt ve kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Eğitim fakültesi son sınıfta okuyan 93 öğretmen adayına “Size göre öğretmen neye benzer? Neden?” soruları sorulmuştur. Araştırma sonunda öğretmen adayları öğretmene ilişkin 53 metafor ortaya koymuşlardır. Öğretmene ilişkin elde edilen bu metaforlar; itici istenmeyen bir varlık, bilgi kaynağı, hoşya giden değerli bir varlık, mekanik bir varlık, yol gösterici, yönlendirici bir varlık, rahatlatıcı ve sakinleştirici bir varlık olarak temalandırılmıştır. Öğretmen adayları öğretmene ilişkin olumlu metaforlar yanında, olumsuz metaforlarda da ortaya koymuşlardır. Ortaya çıkan metaforlardan yararlanarak geleceğin sınıf yöneticisi olacak öğretmenlerin kendilerine ilişkin olumsuz bakış açılarının nedenleri tartışılmış ve bunları gidermek için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Metafor, öğrenci, öğretmen, üniversite.

Teacher Metaphors According to the Perceptions of Prospective Teachers

Abstract

The aim of this study is to put forth the perceptions of prospective teachers, who are brought up as the teachers of the future, in terms of teacher as a concept via metaphors. The data gathered was analyzed by means of quantitative and qualitative research techniques. In the research, criterion sampling and convenient sampling methods were used. Totally 93 preservice senior students studying at faculty of education were asked the questions of “For you, what does a teacher look like? Why?” As a result of the research, prospective teachers put forward 53 different metaphors related to teacher as a concept. These metaphors gathered in terms of teacher as a concept were thematized as; a repellent undesired being, the source of knowledge, a favorable and valuable being, a mechanical being, a guiding and directing spirit, and a comforting and relaxing being. Prospective teachers put forth positive metaphors together with negative metaphors in terms of teacher as a concept. By benefiting from the metaphors that were put forward, the reasons of negative points of views of the teachers who are the administrators of the class in the future were discussed and various suggestions were given so as to be able to overcome them.

Key Words: Metaphor, student, teacher, university.

¹Bu çalışma Balıkesir’de 03.10.2013 tarihinde düzenlenen, IV.Eğitim Yönetimi Formunda sözlü bildiri olarak sunulan çalışmanın genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Metaforlar günlük konuşma dilinin içerisinde yer almaktadır. Çünkü onlar insanlar tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Nitekim insanlar günlük konuşmalarında metaforları o kadar çok kullanırlar ki artık onları fark edemez hale gelirler. Genellikle insanlar biri vefat ettiğinde “geçti gitti”, “bizi böyle koydu gitti”, “bir yıldız kaydı” gibi ifadeler kullanırlar. Kayan ne bir yıldızdır; koyup, geçip giden ne bir başka şeydir. Esasında burada anlatılmak istenen şey kişinin vefatıdır. İşte insanlar günlük konuşmalarında böyle dile pelesenk olmuş metaforlarla olguyu ya da olayları daha iyi ifade etmeye çalışırlar (Lakoff ve Turner, 1989). Nitekim metafor olay ya da olguların yeterli biçimde anlaşılmasını sağlayan önemli bir anahtardır. Esasında çoğu zaman mecazi bu süreç bilişsel yapı ile ilgili olarak bilinçsizce ortaya çıkmakta ancak insanların yaşamında iletişim aracı olarak önemli rol oynamaktadırlar (Lakoff ve Johnson, 1980). Pek tabiidir ki metaforların kullanımı kültüre, bölgeye ve içinde bulunulan duruma göre değişkenlik gösterebilmektedir (Kıral, Kıral ve Başdağ, 2013).

Metaforlar belirli bir gerçeği yansıtan kültürü ortaya çıkarmaktadırlar. Kültürün etkisi ile de yeni metaforlar ortaya çıkabilmektedir (De Guerrero ve Villamil, 2002). Morgan’a (1986) göre metafor, genel olarak insanların dünyayı nasıl algıladığına ve onu nasıl gördüğüne ilişkin bir ifade biçimidir. Öyle ki metaforlar belirli bir özelliği ön plana çıkarırken, diğer özellikleri arka planda tutar, onları görmezden gelirler. Böylece en önemli ve en uygun noktaları ön plana getirerek onların anlaşılmasını sağlarlar. Metaforlar bir şeyi netleştirmek ve açıklamak için yardımcı olurlar ancak motivasyonel bir güce sahip değildirler (Tubin, 2005). Metaforlar, dilin ve yaratıcılığın önemli bir özelliğini ortaya çıkarmaktadırlar. Metaforlar insanların, dünyayı ve gerçeği algılama düzeyi, biçimi ve düşüncesidir.

Lakoff ve Johnson (1980) metaforların önemine dikkat çekerek düşünce sisteminin büyük bir kısmının metaforik olduğunu ifade etmişlerdir. Onlar insanın kavramsal sisteminin metaforik yapılandığını ve tanımlandığını ifade etmişlerdir. Kavramsal sistemde var olan metaforlar dilsel ifadeler olarak ortaya çıkar ve onların dili ele alış biçimi metaforların düşünce yapısının ifadesidir. Kişinin sahip olduğu kavramsal sistem, düşünce ve eylem ifadelerinin her ikisini de kapsamaktadır. Nitekim metaforlar günlük yaşantıda dil, düşünce ve eylem olarak kendini gösterirler (Skau, 1989). Ancak metaforların olumlu kullanımları yanında istenmeyen kullanımları da mevcuttur. Bu, kişilerin dünya görüşü ve dildeki farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Ortony, 1993). Cameron’a (2003) göre metaforlara kapsamlı bir yaklaşım ile bakılmalıdır. Çünkü metaforlar düşünce ve dilin ilişkisinin doğal etkileşiminin ürünüdür. Bu nedenle günlük yaşantı içerisinde yaygın olarak kullanılan dil ve düşüncelerdir (Lakoff ve Johnson, 1980).

Metaforla ilgili ilk ciddi çalışmalar M.Ö 4 yüzyılda Aristo’ya dayandırılmakta olup; Aristo, metaforların dildeki ilişkisi ve iletişimdeki rolü ile ilgilenmiştir. O’nun tartıştığı şiir ve retorikler bugüne kadar etkisini korumuştur. O, analogi tekniğini kullanarak bilinmeyen bir nesne, durum ve kavramı daha çok bilinen bir kavram ya da nesne ile açıklamıştır. O, metaforların teşbih ilkesine dayandığını, bunların örtülü karşılaştırmalarda kullanıldığını ifade etmiştir. Onun bu bakış açısına karşılaştırma teorisi denilmektedir. O’na göre metaforlar konuşmanın süsüdür. O metaforların belirsizlikleri ve bilinmezlikleri doğasında barındırdığına inanmakta ve gerçek ile metafor arasındaki ayrıma dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Ortony, 1993). Metaforlara mikro ya da makro düzeyde bakılabilir (Sternberg, Tourangeau ve Nigro, 1993). Mikro yaklaşımda argüman ve analizler için kelimeler ya da bazen cümleler temel örnekler olma eğilimindedir. Bunun tam tersi makro yaklaşımda ise daha çok metafor sistemleri metaforik ya da analogik modellerle ilgilenilmektedir (Geertz, 1974). Bazı durumlarda cümle düzeyinde ya da metaforun kökü de olabilir. Ancak vurgu bunlardan yayılan daha büyük bir sistem üzerinde olmak zorundadır (Ortony, 1993).

Zihinsel metafor teorisine göre metaforun esası bir fenomeni/olguyu başka bir fenomene/olguya göre anlamak ve tecrübe etmektir (Lakoff ve Johnson, 2005). Metafor, kişinin dünyayı kavrayışına sinen bir düşünce, bir görme biçimidir. Nitekim bu yönüyle de metafor bir kişinin belirli bir kavrayış biçiminden başka bir kavrayış biçimine doğru yönelmesini sağlayarak o kişinin belirli bir olguyu başka bir olgu olarak görmesini sağlayabilir. Metaforlar, yeni bir düşünce ortaya koyarak dünyayı anlamaya ilişkin farklı lenslerin ortaya çıkmasını sağlayabilmektedirler. Esasında metaforlar kişinin bir durumu, bir olayı ya da bir olguyu daha net olarak anlamasını sağlamak için kullanılan mecazlardır. Olay ve

olgulara metaforik bakış, kişinin ilgisini sadece bir noktaya çekmekte ve böylece kişi bilinçli olarak miyopluk sergilemektedir. Bilinçli miyopluktan kasıt kişinin bir noktaya odaklanması ve diğer noktalara ilişkin algılarını kapalı duruma getirmesidir. Böylece kişi olay, olgu ya da nesnenin içine girerek, onu daraltarak, onu daha iyi anlamaktadır. Netice de bu miyopluk istenen bir miyopluktur ve bu miyopluk kişinin yüzeysel bakmaktan ziyade derinlemesine bakmasına yardımcı olmaktadır.

Genel olarak araştırmacılar, metaforlara geniş ve yaygın olan sosyal alışkanlıkların, söylemlerin bir parçası ve meslekler hakkındaki yaygın inançların ifadesi şeklinde bakmışlardır (De Guerrero ve Villamil, 2002). Son zamanlarda artan biçimde psikoloji, özellikle de bilişsel psikoloji, eğitim gibi pek çok disiplin metaforlarla ilgilenmeye başlamıştır (Turbayne, 1962; Ortony, 1993). Metafor genellikle bir öğretim aracı olarak kullanılabilir. Esasında metaforlar zor olan bir durumu daha iyi kavrayabilmek için insanlar tarafından kullanılan bir iletişim aracıdır. Nitekim Reddy (1993) insanların gerek konuşmalarında, gerekse düşüncelerinde pek çok metafor kullandığını, yaptığı araştırmalarla ortaya koymuş, metaforların gönderici ve alıcı arasındaki kısıtlayıcı boşluğu yok ettiğini ve böylece iletişimi desteklediğini ifade etmiştir. Stebbing'e (1990) göre ise iletişimde yeterli düzeyde anlaşılmayı sağlayan önemli bir araçtır.

Metaforlar eğitimciler arasında yansıtma ve ilgiyi artırma aracı olarak önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle metaforlardan, mesleki eğitim dili olarak değil de, onların kompleks yapılarını yakalayabilmek için eğitimciler arasında bilinç ve yansıtma araçları olarak faydalanılmaktadır (De Guerrero ve Villamil, 2002). Munby (1987) öğretmenlerle yaptığı bir çalışmada onların ontolojik ve yönelimsel pek çok metafor ürettiklerini ortaya çıkarmıştır. Öğretmenler özellikle günlük faaliyetlerinde, inançlarında ve meslekleri hakkında konuşurken genellikle metaforik ifadeler kullanmaktadırlar. Metaforlar, sınıfta öğreten ile öğrenen arasındaki kullanılan dilin ifadesi olup; sınıfta derslerin daha etkili ve verimli geçmesini sağlayan önemli zihinsel ifadelerdir. Özellikle yapılan pek çok araştırma sınıfta metaforların öğrenmede çok etkili kavramlar olduğunu ifade etmektedir. Öğretmenler tarafından derslerde oldukça sık kullanılmakta, öğrenmede önemli bir aracı vazifesi görmektedirler. Metaforlar sadece fikirlerin anlaşılmasında değil, onların ortaya çıkmasında ve faaliyetlerin yönlendirilmesinde öğretmenler tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır (Ortony, 1993). Nitekim Cameron (2003) karmaşık matematik ifadelerinin ve bilimsel kavramların anlaşılmasında metaforların etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Eğitim araştırmalarında kullanılan metafor analizi, ders uygulamalarındaki değişimleri fark etmek ve geliştirmek, yerleşmiş inançlardaki zorlamaları, teorik varsayımlar hakkındaki farkındalığı yükseltmek için kullanılan sezgi ve keşfetme araçlarıdır (De Guerrero ve Villamil, 2002). Öğretmenler metafor kullanmaktan kaçınmazlar. Çünkü metaforlar düşüncüyü sınırlandırmak, eylemi güçlendirmek ve etkinleştirmek gibi aracı işlevi görürler (Wertsch, 1995). Esasında ortaya konan metaforların bir kısmı kültür, bir kısmı ise kullanıcı kişinin tecrübesi ile açıklanabilir. Metaforlar davranışa amaçlı bir şekilde rehberlik ederler. Bir aracı gibi işlev görürler (Lakoff ve Johnson, 1980). Nitekim bu aracılık işlevinden dolayı öğretmenler metaforu kullanarak; dersi daha aktif hale getirerek öğrencinin öğrenmesini kolay ve hızlı bir biçimde gerçekleştirebilir. Esasında metaforlar görünmeyeni görünür kılarak, onu somut hale getirip, eğitim-öğretimin etkili bir biçimde gerçekleşmesinde güçlü ve sihirli bir araç olarak algılanabilir (Kıral, Kıral ve Başdağ, 2013).

Metaforlar üreticilerdir. Metaforlar insanların dünya ya ilişkin bakış açılarının merkezidir. Olayları, olguları ve diğer şeyleri ne şekilde düşündüğünün, bunlara nasıl baktığının ve problemleri nasıl çözmeye çalıştığının düzenlenmiş ifadesidir (Johnson, 1981). Kısaca metaforlar; insanların dünyaya nasıl baktıklarının ortaya koyarlar (Munby, 1987). İnsanların kavramsal yapısı onun nasıl algıladığını, dünyaya nasıl baktığını, diğer insanlarla nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu, nasıl öğrettiğini ve nasıl yönettiğini ortaya koyar. İnsanların kavramsal sistemi evde, işte, toplumda ve okulda günlük faaliyetlerinin tanımlanmasında önemli rol oynamaktadır (Skau, 1989). Bu araştırmada da eğitim fakültesi son sınıfta okuyan öğrencilerin gözünde öğretmenin durumu; onların öğretmenlerini nasıl gördükleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Nitekim öğretmenler için kullanılan metaforlar, sosyal tabanlı bilişsel araçlar olarak toplumun kültürel, eğitsel ve sosyal kaynakları ile çoklu ve çeşitli karşılaştırmalar yapmada onların mesleklerini anlamalarında onlara yardımcı olacaktır (De Guerrero ve Villamil, 2002). Öğretmenlere ilişkin çok çeşitli metaforlar kullanılmaktadır. Dodge'ın (2013)

şuurinde ifade ettiği gibi öğretmen bitkilerin yaşam döngüsünde yer alan bir bahçıvandır. Yaşam döngüsünde bir bitkinin nasıl ki suya, güneşe, gübreye, iyi bir bakıma ve özel ilgiye ihtiyacı varsa - öğretmen de öğrencilerine tıpkı bir bahçıvanın bitkilerine yaptığı gibi-öğrencilerin de gelişimi için özel ilgiye ve bakıma ihtiyaçları vardır (Clarcken, 1997). Bitkinin yaşamasını sağlayan bir takım gereksinimler bahçıvan tarafından karşılanırken, öğrencinin de bir takım gereksinimleri (sevgi, ilgi, bilgi vb. gibi) öğretmenleri tarafından karşılanmaktadır. Bitkinin ihtiyaçlarının bahçıvan tarafından karşılanması nasıl ki o bitkinin büyümesi ve gelişmesine yardım ederse, öğrencilerin belirli ihtiyaçlarının da öğretmenler tarafından karşılanması onların öğrenme ve gelişmesine yardım etmektedir (Kıral, Kıral ve Başdağ, 2013). Öğretmen metaforları ile ilgili pek çok araştırma (Clarcken, 1997; Balcı, 1999; De Guerrero ve Villamil, 2002; Kıral, Kıral ve Başdağ, 2013; Saban, 2004; Saban, Koçbeker ve Saban, 2006; Skau, 1989) yapılmıştır. Bu araştırmalardan bazıları aşağıda açıklanmıştır.

Skau (1989) yaptığı çalışmada öğretmenleri; (1) dokumacı, (2) balıkçı ve (3) dağcı olarak ifade etmiştir. Clarcken, (1997) öğretmenleri; ebeveyn, bahçıvan, peygamber, inci istiridyesi ve hekimler olarak incelemiştir. Balcı (1999) ilköğretim okulu öğretmenlerinin, öğretmenlere ilişkin metaforik algılarını; melek, bakıcı, yıkıcı ve zarar verici, otoriter, bilgi kaynağı, mekanik ve yabancı, etrafa ışık saçan fener, yaşamsal öge, kazazede, kalıp ve şekil gibi kategoriler altında toplamıştır. De Guerrero ve Villamil (2002, 102) 22 öğretmenle yaptığı çalışmada 28 metafor üretmiştir. Bunları; işbirlikçi, bilgi sağlayıcı, değişim ajanı, iyileştirici, yenilikçi, tedarikçi, sanatçı, tamirci ve jimnastik eğitmeni olarak kategorilendirmiştir. Saban (2004) giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının öğretmen kavramına ilişkin metaforik algılarını; bilginin kaynağı ve aktarıcısı, öğrencileri şekillendirici ve biçimlendirici, öğrencileri tedavi edici, öğretirken eğlendirici, öğrencilerinin bireysel gelişimlerini destekleyici ve öğrencilere öğrenme sürecinde rehberlik edici şeklinde kategorilendirmiştir. Çelikten öğretmeni (2006) anne-babaya, inci istiridyesi, bahçıvan ve doktor olarak incelemiştir. Saban, Koçbeker ve Saban (2006) farklı programdaki öğretmen adaylarının öğretmene ilişkin oluşturdukları metaforları; şekillendirici/biçimlendirici, yol gösterici/yönlendirici, işbirlikçi/demokratik lider, bilgi sağlayıcı, bireysel gelişimi destekleyici ve karakter gelişimcisi şeklinde kategorilendirmişlerdir. Cerit (2008) ilköğretim okulu öğrencilerinin öğretmenler için “melek, bakıcı, yıkıcı ve zarar verici, otoriter kişi, bilgi kaynağı ve dağıtıcısı, anne/baba, arkadaş, üretici, gardiyan, rehber, bahçıvan, hâkim, danışman, koç, çevresini aydınlatan kişi, heykeltıraş” metaforlarını kullandıklarını tespit etmiştir. Aydoğdu (2008) ilköğretim okullarındaki öğrenci ve öğretmenler için metaforları; bilgi kaynağı ve aktarıcısı, koruyucu ve güven verici, otorite unsuru, olumsuzluk unsuru, büyüten / yetiştiren, hoş ve değerli bir varlık, mekanikleşmiş bir varlık, düzeltici, yönlendirici, şekillendirici, yorulmaz işçiler, otoriteye uyan bir varlık, eğlendirici, vazgeçilmezlik unsuru, kayıtsız-duyarsız bir varlık şeklinde kategorilendirmiştir. Kıral, Kıral ve Başdağ (2013) ilköğrencilerinin öğretmene ilişkin sahip oldukları metaforları; yaşam kaynağı, koruma ve güvenlik, bilgi kaynağı ve hoş giden sevilen bir varlık olarak kategorilendirmişlerdir.

Yukarıdaki araştırmalarda da görüldüğü gibi öğretmenlere ilişkin çok farklı metaforlar ve bunlara ilişkin çeşitli kategoriler kullanılmaktadır. Esasında öğretmen metaforları onların kim olduklarını, nerede durduklarını ve nasıl öğrettiklerini açığa çıkaran önemli araçlardır. Bu çalışmada da ortaya çıkan metaforların öğretmenlerin kendilerini yeniden değerlendirebilmeleri yeni bir çerçevede oluşturabilmeleri için onlara yardımcı olacağı umulmaktadır. Nitekim Saban (2004) öğretmen adaylarının öğretmen olgusuna ilişkin algılarını metafor aracılığı ile incelemek, anlamak ve açıklamak, metaforların sadece öğretimin nasıl olması gerektiğini kavramada birer tartışma aracı olarak da kullanılabileceğine dair önemli ipuçları vermektedir.

YÖNTEM

Mevcut durumu ortaya koyan bu araştırma betimsel tarama modelindedir. Araştırmanın çalışma grubunu 2012-2013 eğitim-öğretim bahar döneminde eğitim fakültesi son sınıfta öğrenim gören gönüllü 93 öğretmen adayı oluşturmuştur. Öğretmen adaylarına kolay ulaşılabilir durum ve ölçüt örneklemesi kullanılarak ulaşılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Öğretmen adaylarının öğretmene

ilişkin metaforik algılarını ortaya çıkarmak amacıyla “Size göre öğretmen neye benzer? Neden?” soruları ile demografik özelliklerine ilişkin çeşitli sorular sorulmuştur. Öğretmen adaylarının verdikleri yazılı cevaplar nitel (içerik analizi) ve nicel araştırma teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler incelenmiş ve kodlanmıştır. Kodlama dosyalarından kategoriler oluşturulmuştur (Bogdan ve Biklen, 1992). Kategoriler oluşturulurken kapsam geçerliği için alan uzmanlarının (n:2) görüşüne başvurulmuş, ayrıca geçerliği artırmak için deneklerden elde edilen ifadelerle yer verilmiştir. Bununla birlikte güvenilirlik için bir başka alan uzmanından yardım alınmış, araştırmacının ve alan uzmanının görüş birliği tamdır (Miles ve Huberman, 1994). Öğrencilerin yaş aralığı; 20-28 arasında değişmekte olup (\bar{x} :23.5); öğrencilerin 60’ı (%64.52) kadın, 33’ü (%35.48) erkektir.

BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmada elde edilen veriler incelendiğinde eğitim fakültesi son sınıfta öğrenim gören 93 öğretmen adayının toplam 53 adet metafor ortaya koyduğu tespit edilmiştir. Bu metaforların kategorilere göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

<i>Tablo 1. Öğretmen Adayları Tarafından Üretilen Metaforlar ve Kategorilere Göre Dağılımı</i>					
Kategori	f	(%)	Metafor	f	(%)
Rahatlatıcı/ Sakinleştirici varlık olarak öğretmen	22	23,7	Doktor (6), Psikolog (4), İlaç (2), Müzik, Yeşil, Liman, Sırdaş, Su, Sığınak, Dert Ortağı, Dost, Toprak, Resim	13	24,5
Bilgi kaynağı olarak öğretmen	19	20,4	Kitap (5), Güneş (3), Mum (3), Google (2), Dokumacı (2), Gazete, Belgesel, Ansiklopedi, Haber Spikeri	9	17
Yol gösterici/ Yönlendirici varlık olarak öğretmen	17	18,3	Pusula (7), Rehber (2), Anne-baba (2), Kutup Yıldızı(2), Orkestra Şefi, Komutan, Heykeltıraş, Trafik levhası	8	15,1
Hoşa giden/Sevilen varlık olarak öğretmen	16	17,2	Melek (4), Gül (3), Hazine (2), Beste, Komedyen, Vatan, Tiyatrocu, Arı, Karınca, Çiçek	10	18,9
Mekanik varlık olarak öğretmen	13	13,9	Saat (4), Televizyon (3), Gözlük, Klavye, Araba Direksiyonu, Hayata Açılan Pencere, Musluk, Kapı	8	15,1
İtici/İstenmeyen varlık olarak öğretmen	6	6,5	Diken (2), Diktatör, Cellat, Hamal, Kırık bardak	5	9,4
Toplam	93	100	Toplam	53	100

Tablo 2’de de görüldüğü gibi öğrencilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda en yüksek frekansa sahip olan “Rahatlatıcı/Sakinleştirici varlık olarak öğretmen” kategorisidir. Bu kategoride; 22 öğrenci (% 23,7) toplam 13 (% 24,5) metafor ortaya koymuştur. Bu kategorideki metaforlar; doktor (6), psikolog (4), ilaç (2), müzik, yeşil, liman, sırdaş, su, sığınak, dert ortağı, dost, toprak ve resim şeklindedir. İkinci sırayı “Bilgi kaynağı olarak öğretmen” kategorisi izlemektedir. Bu kategoride; 19 öğrenci (% 20,4); toplam 9 metafor (% 17) ortaya koymuş olup; bunlar; kitap (5), güneş (3), mum (3), google (2), dokumacı (2), gazete, belgesel, ansiklopedi ve haber spikeri şeklindedir. Üçüncü sırayı “Yol gösterici/Yönlendirici varlık olarak öğretmen” kategorisi izlemiştir. Bu kategoride; 17 öğrenci (% 18,3) toplam 8 metafor (% 15,1) ortaya koymuş olup; bunlar; pusula (7), rehber (2), anne-baba (2), kutup yıldızı (2), orkestra şefi, komutan, heykeltıraş ve trafik levhası metaforlarıdır. Dördüncü sırayı “Hoşa giden/Sevilen varlık olarak öğretmen” kategorisi izlemiştir. Bu kategoride; 16 öğrenci (% 17,2) toplam 10 metafor (% 18,9) ortaya koymuştur. Bunlar; melek (4), gül (3), hazine (2), beste, komedyen, vatan, tiyatrocu, arı, karınca ve çiçek şeklindedir. Beşinci sırayı “Mekanik varlık olarak öğretmen”

kategorisi izlemiştir. Bu kategoride; 13 öğrenci (% 13,9) toplam 8 metafor (% 15,1) ortaya koymuştur. Bunlar; saat (4), televizyon (3), gözlük, klavye, araba direksiyonu, hayata açılan pencere, musluk ve kapı şeklindedir. Son kategori ise “İtici/İstenmeyen varlık olarak öğretmen” yer almıştır. Bu kategoride; 6 öğrenci (% 6,5) toplam 5 metafor (% 9,4) ortaya koymuştur. Bu metaforlar; diken (2), diktatör, cellât, hamal, kırık bardak şeklindedir. Metaforlar genel olarak aşağıda frekanslarına göre sıralanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Metaforların Frekanslarına Göre Sıralaması

Metaforlar	f	Sıra
Pusula	7	1
Doktor	6	2
Kitap	5	3
Melek, Saat, Psikolog	4	4
Güneş, Mum, Gül, Televizyon	3	5
Diken, Google, Dokumacı, Hazine, Rehber, Anne-Baba, Kutup Yıldızı, İlaç	2	6
Diktatör, Cellât, Hamal, Kırık Bardak, Gazete, Belgesel, Ansiklopedi, Haber Spikeri, Beste, Komedyen, Vatan, Tiyatrocu, Arı, Karınca, Çiçek, Gözlük, Klavye, Araba Direksiyonu, Hayata Açılan Pencere, Musluk, Kapı, Orkestra Şefi, Komutan, Heykeltıraş, Trafik levhası, Müzik, Yeşil, Liman, Sırdaş, Su, Sığınak, Dert Ortağı, Dost, Toprak, Resim	1	7

Tablo 2 incelendiğinde “Pusula” metaforunun 7 öğrenci tarafından, “Doktor” metaforunun 6 öğrenci tarafından, “Kitap” metaforunun 5 öğrenci tarafından, “Melek, Saat ve Psikolog” metaforlarının ise dörder öğrenci (n:12) tarafından; “Güneş, Mum, Gül ve Televizyon” metaforlarının üçer öğrenci (n:12) tarafından; “Diken, Google, Dokumacı, Hazine, Rehber, Anne-Baba, Kutup Yıldızı, İlaç” metaforlarının ikişer öğrenci (n:16) tarafından ve diğer metaforların ise birer öğrenci(n:35) tarafından tekrarlandığı görülmektedir. Aşağıda öğretmen metaforlarına ilişkin bazı öğrenci görüşlerine yer verilmiştir.

- *Pusula* : “Öğretmen pusulaya benzer. Çünkü pusula yolunu kaybetmiş kişinin doğru yöne gitmesine yardımcı olur, öğretilen doğru yöne gitmemizi yardımcı olur. Bizim yanlış yöne gitmemizi engeller ve bizi hedeflerimize ulaştırır.” (Kadın, 23).
- *Doktor*: “Öğretmen doktora benzer. Çünkü hastası ile doktor nasıl ilgileniyorsa öğretilenle bizlerle o şekilde ilgilenir ve bizim sorunlarımıza çare olmaya çalışır.” (Erkek, 24).
- *Kitap*: “Öğretmen kitaba benzer. Çünkü öğretmen kitaplar gibi her türlü bilgiyi içinde barındırır. Bunları aktarmak için hazır bir şekilde bizi bekler.” (Kadın, 25).
- *Psikolog*: “Öğretmen psikoloğa benzer. Çünkü öğrencileri bir sorun yaşadığında onların sorunlarını dinleyip, onları rahatlatır. Öğretmen bir psikolog gibi gerektiğinde kendini öğrencilerinin yerine koyabilen, onları anlayabilen ve onların düşüncelerini önemseyen bir insandır.” (Erkek, 23).
- *Saat*: “Öğretmen saate benzer. Çünkü saat nasıl planlı hep ileriye dönük bir şekilde ilerlerse, öğretilenle planlı bir şekilde konularını düzenleyip bize anlatır, saat gibi düzenlidirler.” (Erkek, 25).
- *Güneş*: “Öğretmen güneşe benzer. Ağaçlar, sebzeler ve meyveler nasıl güneş ışığı ile besleniyor gelişiyor ve büyüyorsa; bir öğrenci de zihinsel, bedensel ve psikolojik gelişimi için öğretmenin yardımına ihtiyaç duyuyor.” (Kadın, 22).
- *Komedyen*: “Öğretmen komedyene benzer. Çünkü mizah yapar yeri geldiğinde öğrenciyi güldürür.” (Kadın, 25).
- *Diken*: “Öğretmen gülün dikenine benzer. Çünkü bazen diken gibi canımızı acıtır. Olumsuz sözleri ile bizi incitir.” (Kadın, 23).
- *Cellat*: “Öğretmen cellatta benzer. Çünkü sorgusuz sualsiz öğrenciyi infaz eder.” (Erkek, 24).

Görüldüğü gibi araştırmada gelecekte öğretmen olacak öğretmen adayları öğretmeni farklı sembollerle açıklamaya çalışmışlardır. Bu nedenle pek çok farklı metafor ortaya çıkmıştır. Her bir metafor öğretmenin farklı bir tarafını öne çıkarmaktadır. Genel olarak olumlu metaforlar ortaya konulmasına rağmen olumsuz metaforlar da bulunmaktadır. Bu metaforlar öğretmenlerin kim olduklarını açığa çıkaran önemli ipuçları vermektedir. Söz konusu metaforlar incelenerek öğretmenlerin ne oldukları ve nerede durdukları hakkında bilgi sahibi olunabilir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

İnsanlar günlük yaşamlarında pek çok olay ve olgu için çeşitli metaforlar kullanmaktadırlar. Bu araştırmada da eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerin öğretmene ilişkin kendi aralarında konuştukları ya da zihinlerinde yer alan metaforlar ortaya çıkarılmıştır. Öğretmen adayları toplam 53 adet metafor ortaya koymuşlardır. Ortaya çıkarılan metaforlar altı kategoride toplanmıştır. Benzer şekilde farklı araştırmalarda da (Aydoğdu, 2008; Balcı, 1999; Clarken, 1997; Çelikten, 2006; De Guerrero ve Villamil, 2002; Saban, 2004; Kırıl, Kırıl ve Başdağ, 2013; Skau, 1989) da bu metaforlara benzer metaforlar (dokumacı, pusula, televizyon, güneş, orkestra şefi, arı, heykeltıraş, anne-baba, doktor vb.) üretilmiştir. Ancak bu çalışmada; klavye, beste, kırık bardak, belgesel, dert ortağı, yeşil, haber spikeri vb gibi farklı bazı metaforlar da ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Balcı'nın (1999) yaşamsal öge olarak ele aldığı su metaforu, yine Saban'ın (2004) bireysel gelişimi destekleyen olarak ele aldığı liman metaforu bu çalışmada "Rahatlatıcı/Sakinleştirici Varlık" olarak kategorilendirilmiştir. Bu araştırmada olduğu gibi aynı metaforlar farklı araştırmacılar tarafından farklı kategoriler altında toplanabilir. Çünkü ortaya çıkan metaforların ontolojik olarak incelenmesi buna yol açabilmektedir. Metafor hem bilişsel, hem de sosyal bir fenomendir. Cameron'a (2003) göre metaforlara sadece sosyal ya da sadece bilişsel bir fenomen olarak bakmak hatalı sonuçların ortaya çıkmasını neden olabilir. Bu nedenle metaforları hem sosyal, hem de bilişsel bir fenomen olarak düşünmek daha isabetli sonuçların ortaya çıkmasına yardımcı olabilmektedir. Öyle ki metaforlar bazen içerisinde ironi de barındırabilirler. Kişiler tarafından ortaya çıkarılan metaforun hem yüzeysel anlamı hem de gerçek anlamı arasındaki ilişkinin doğasına bakmak gerekebilir. Örneğin; bir çocuk evde muhteşem bir vazoyu kırmıştır. Annesi çocuğa "Aferin o kadar iyi bir şey yaptın ki" diyebilir. Görüldüğü gibi konuşmacının ve cümlenin anlamı çok farklıdır. Bu gibi nedenlerden dolayı araştırmacıların kullanılan metaforun anlamına dikkat etmesi gerekmektedir (Ortony, 1993). Yine bu çalışmada Balcı (1999), Cerit (2008) ve Aydoğdu'nun (2008) araştırmalarında olduğu gibi olumlu metaforların yanı sıra olumsuz metaforlar da ortaya çıkmıştır. Saban (2004) ve Kırıl, Kırıl ve Başdağ'ın (2013) çalışmalarında ise sadece olumlu metaforların olduğu ortaya çıktığı görülmektedir. Bu farklı eğitim kademelerinde ya da farklı gruplarda yapılan çalışmalardan kaynaklı olabilir. Nitekim ilköğretimdeki bir çocuğun öğretmene ilişkin bakışı ile üniversitede kendisi öğretmen olacak öğretmen adayının öğretmene ilişkin bakışı farklılık gösterebilmektedir.

Özellikle metaforlar eğitimciler tarafından daha karmaşık yapıları basite indirmek ve konuyu anlaşılır kılmak için bilinçli bir şekilde kullanılan bir araçlardır. Metaforlar dilin, yaratıcılığın önemli bir özelliğini ortaya çıkarmaktadırlar. Ancak olumlu kullanımları yanında, istenmeyen kullanımları da mevcuttur. Bu kişilerin dünya görüşü ve dildeki farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Metaforların dönüştürücü gücü bazen istenmeyen sonuçların oluşmasına da yol açabilir. İletişim esnasında insanlara zarar verebilir. Metaforların kullanımı herhangi bir sosyal grup tarafından kullanılan düşüncenin ve dilin basit bir ifadesi değildir. Çoklu sosyal karşılaştırmaların ve kişisel tecrübelerin etkileri ile bireysel olarak paylaşılan kültürel ilişkilerin yeniden yapılanmasında daima yer alırlar (Ortony, 1993). Metaforlar özellikle eğitim öğretimde daha çok kullanılabilir. Çünkü metafor analizi ders uygulamalarındaki değişimleri fark etmek ve geliştirmek, yerleşmiş inançlardaki zorlamaları, teorik varsayımlar hakkındaki farkındalığı yükseltmek için kullanılan sezgi ve keşfetme araçlarıdır (Munby, 1987). Metaforlar bütünü ile kavranamayan şeylerin, duyuları, tecrübeyi, ruhsal bilinci kısmen kavramaya çalışmanın en önemli araçlarıdır (Lakoff ve Johnson, 2005).

Farklı metaforların ortaya çıkabilmesi için farklı lenslere ihtiyaç vardır. Her bir farklı lensle ortaya konan farklı metaforlar öğretmenlere kim oldukları, nerede durdukları ve nasıl yol aldıkları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Metaforlar öğretmenlerin kendilerini daha yakından tanımalarına vesile olabilir. Böylece öğretmenler neler yaptıklarının, bunu nasıl yaptıklarının farkına varırlar. Metaforlar onların kendilerini daha iyi tanımaları için yardımcı bir araçlardır. Çelikten'e (2006) göre de öğretmenler kullanılan metaforlar vasıtası ile eğitimin doğasını, öğrencilerle olan ilişkileri hakkında daha bilinçli bir farkındalık geliştirebilirler. Metaforlar öğretmenin davranış ve tutumları hakkında önemli bilgiler verdiği için öğretmenler metaforlar vasıtası ile geliştirilmesi gereken alanlarını geliştirebilir. Öğretmenler görev ve sorumluluklarının yeniden gözden geçirmeye gereksinim duyabilirler. Esasında metaforlar bu yönüyle de bir nevi değişim rolü de üstlenmiş olmaktadır. Nitekim bu çalışmada öğrenciler tarafında öğretmenlere ilişkin olumlu metaforlar çıktığı gibi, olumsuz metaforlarda açığa çıkmıştır.

ÖNERİLER

Öğretmenlerin ortaya çıkarılan olumsuz metaforların nedenlerini sorgulamaları gerekmektedir. Nitekim öğrenciler tarafından ortaya çıkarılan olumsuz metaforlara neden olan durumlar öğretmenlerin kendilerini yeniden gözden geçirmeleri noktasında onlara yardımcı olabilir. Ortaya çıkan olumsuz metaforlar öğretmenlerin öğrenciler tarafından hoş algılanmadığının önemli göstergesidir. Öğretmenler tarafından sergilenen olumsuz tutum ve davranışlar doğal olarak öğrencide olumsuz imgeler olarak kendini göstermiştir. Bu durum özellikle öğretmenlerin sınıfta kontrollü (çekingen, mükemmeliyetçi vb) ve kontrolsüz (alay, aşağılama vb) davranışlarından kaynaklanabilir. Öğretmeni olumsuz imgeler, semboller ya da metaforlar ile açıklayan öğrencinin derslere sevecek gelmesi, derslerde başarılı olması öğretmene karşı olumlu bakış açısıyla yaklaşan öğrenciden doğal olarak farklı olacaktır. Nitekim Saban (2004) metaforların önemli bir araştırma aracı olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir. O halde ortaya çıkan olumsuz metaforların nasıl giderilebileceğine dair öğretmenlerin kendi muhasebelerini yapmaları gerekmektedir. Olumsuz metaforlar onların açık alanlarının neler olduğunu gösterebilir. Pek tabidir ki olumlu metaforlar da öğretmene ilişkin olumlu bakış açısını ortaya koymaktadır. Yapılan bu araştırma öğretmen adaylarının öğretmene bakış açısını yansıtmaktadır. Aynı araştırma öğretmenlere sorularak, öğretmenlerin diğer öğretmenlere bakış açısını ortaya koyabilir. Yine bu araştırma farklı okul türlerinde yapılarak, okul türleri arasında da kıyaslama yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Aydoğdu, E. (2008). *İlköğretim okullarındaki öğrenci ve öğretmenlerin sahip oldukları okul algıları ile ideal okul algularının metaforlar (mecazlar) yoluyla analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Balcı, A. (1999). *Metaphorical images of school: School perceptions of students, Teachers and parents from four selected schools*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Bogdan, R. C. & Biklen, S.K. (1992). *Qualitative research for education to theory and methods*. Boston: Allyn and Bacon A Division of Simon & Schuster Inc.
- Cameron, L. (2003). *Metaphor in educational discourse. Advances in applied linguistics*. London, UK: Continuum.
- Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (4), 693-712.
- Clarken, R. H. (1997). *Five metaphors for educators paper presented at the annual meeting of the american educational research association*, Chicago, March, 24-28.

- Çelikten, M. (2006). Kültür ve öğretmen metaforları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 269-283.
- De Guerrero, M. C. M. & Villamil, O. S. (2002). Metaphorical conceptualizations of ESL teaching and learning, *Language Teaching Research*, 6(2), 95–120.
- Dodge, B. (2015). *Undefined teacher*. <http://www.angelfire.com/mi/patter/teacher.html> adresinden 10.05.2014 tarihinde indirilmiştir.
- Geertz, C. (1974). From the native's point of view: on the nature of anthropological understanding. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 28(1) 26-45.
- Johnson, M. (1981). *Philosophical perspectives metaphor*. United States of America: Minnesota Press.
- Kıral B., Kıral E. ve Başdağ, S. (2013). *İlköğretim öğrencilerinin algılarına göre sınıf öğretmeni metaforları*, XII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, Sözlü Bildiri, 22 Mayıs, Aydın.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2005). *Metaforlar hayat, anlam ve dil*. (Çev: G. Y. Demir). İstanbul: Paradigma.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff G. & Turner, M. (1989). *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. California: Sage Pub.
- Munby, H. (1987) Metaphor and teachers' knowledge. *Research in the Teaching of English*, 21(4), 377-397.
- Morgan, G. (1998). *Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor*. (Çev. G. Bulut). İstanbul: MESS Yayın.
- Ortony, A. (1993). Metaphor, language, and thought, In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reddy, M. (1993). The conduit metaphor: A case of frame conflict in our language about language. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saban, A. (2004). Giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının öğretmen kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 131-155.
- Saban, A., Koçbeker, B. N., ve Saban, A. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 461-522.
- Skau, K. U. (1989). Congruence of metaphors: Understanding teachers and principals, *Kappa Delta pi Record*, 25(1), 51-56. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00228958.1989.10518534#.Ue9xuOprOUk> adresinden 15.06.2014 tarihinde indirilmiştir.
- Stebbing, L. L. (1990). The house that home economist built, the story of educational change. *Canadian Home Economic Journal*, 40(1), 12-15.
- Sternberg, R. J., Tourangeau, R., & Nigro, G. (1993). Metaphor induction and social policy: The convergence of macroscopic and microscopic views. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tubin, D. (2005). Fantasy, vision, and metaphor-three tracks to teachers' minds. *The Qualitative Report*, 10(3), 543-560.
- Turbayne, C. M. (1962). *The myth of metaphor*. England: Yale University Press.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Wertsch, J. (1995) Commentary. *Human Development*, 38, 127–130.